

נושא העבודה
העמדת קטינים לדין

הקדמה אישית:

בחרתי בנושא זה מכיוון שגיליתי עניין רב בנושא "העמדת קטינים לדין" בתור נער במדינת ישראל ובכלל בתור תלמיד בעמותת נוער שוחר משפט עברי.

גיליתי עניין רב בנושא זה משום שלא פעם ולא פעמיים ראיתי איך בני נוער בגילי הזהה נוהגים בעבריינות ואני ממש רוצה לדעת איך בית המשפט היה שופט אותם, מה היה עונשם במידה ויצאו אשמים וכיצד יש לטפל בבני נוער אלו והאם זה בכלל קשור לחינוך. ולכן בחרתי להתמקד בנושא השפיטה, ענישה ודרכי הטיפול בבני נוער לפי המשפט הישראלי בהשוואה להעמדת קטינים לדין במשפט העברי.

עבריינות בין בני נוער לדעתי נובעת מסיבות חברתיות וכלכליות ולעיתים גם מהשפעה רעה וקלות דעת ואשמח להבין מה המניעים הגורמים לפעולות כה קיצוניות ומוגזמות בעיקר בתור ילד. כיום עבריינות זו עולה בנוהל של סדר היום בסביבתם של בני נוער ולעיתים גם בסביבתם של כלי התקשורת.

אותם נערים אלו מתמודדים עם מציאות רצינית וקשה הרבה יותר מהמציאות שלי ולכן ברצוני לבחון את התמודדותם עם מציאותם הקשה וחיי הפשע, את הענישה הנגררת כתוצאה לכך, את זכויותיהם ואת החשיבות של עבריינות ברשת. בנוסף לכך ברצוני לבחון את השוני בגישתו של המשפט העברי לגישתו של המשפט הישראלי.

תוכן עניינים:

פרק ראשון

מבוא 3

פרק שני

מיהו קטין ? 4

פרק שלישי

זכויותיו של עבריין קטין 6

פרק רביעי

דרכי ענישה וטיפול במשפט העברי 8

10 דרכי ענישה וטיפול במשפט הישראלי

פרק חמישי:

13 חוקים העוסקים בעבריינות נוער

פרק שישי

16 עבריינות ברשת

פרק שביעי

18 סיכום

פרק שמיני

19 ביבליוגרפיה

פרק ראשון:

מבוא:

¹ בשנים האחרונות נדמה כי תופעת העבריינות בקרב ילדים ובני הנוער הולכת וגוברת הדברים באים לידי ביטוי למשל במעורבותם ההולכת וגוברת של קבוצות ילדים ובני נוער משכבות סוציו אקונומיות יחסית גבוהות בעבריינות על סוגיה השונים. בעוד שבעבר הייתה העבריינות מיוחסת לבני נוער אשר גדלו וחיו בסביבה המזמנת הזדמנויות עברייניות, הרי שהיום ניתן לזהות עבירות של שימוש בסמים, עבירות רכוש, עבירות מין ועבירות אלימות גם בקרב ילדים ובני נוער משכונות יוקרה אשר מייצרים לעצמם את ההזדמנויות העברייניות.

הסיבות לכך הן רבות. בין סיבות אלה ניתן למנות למשל את העבודה שילדים מגיל מאוד צעיר משתמשים במכשיר טלפון פרטי משלהם. באופן הזה מנותקים ההורים

¹ יצחקי בן עובד- עורכי דין | <http://www.benoved.com/general/iaioei/oaooooeaa-eaoo-2.html>

מההתקשרויות שיוצרים ילדיהם, ואינם עוד יכולים להוות מסננת לחברויות חדשות אותם מייצרים הילדים ובני הנוער. כמו כן, עידן המחשבים והאינטרנט מאפשר לבני הנוער להתקשר עם בני נוער מכל רחבי הארץ יחסית בקלות, כאשר לא תמיד ברור מי עומד מהצד השני של ההתקשרות. בנוסף, השימוש החופשי והנגיש ברשת האינטרנט חושף את הילדים ובני הנוער לתופעות חדשות רבות בגיל מוקדם יחסית, ומעורר את סקרנותם לחוות חוויות אלה באופן ישיר בעצמם.

כאשר מדובר בילדים רכים בשנים, הפיקוח נעשה בעיקר באמצעות ההורים והגורמים החינוכיים בבית הספר. בשלב זה הילדים הרכים גם אינם חשופים למלוא עוצמתו של ההליך הפלילי, והם נענשים בעיקר על ידי גורמים אלה בעונשים המוגדרים עונשים חינוכיים. כאשר ילד מגיע לגיל מסוים, הוא אינו עוד "מוגן" וחל עליו החוק הפלילי. המשמעות היא שכאשר קטין מגיע לגיל מסוים, הוא נושא באחריות פלילית מלאה וניתן לנקוט כנגדו בהליכים פליליים ולהגיש כנגדו כתב אישום.

מציאות חדשה זו מצריכה משפחות רבות להתמודד עם בן או בת החשופים לתופעה במגמה למנוע מהם התדרדרות העשויה להגיע עד כדי הפיכתם לחשודים בביצוע עבירות, או אף חלילה להעמדתם לדין ושפיטתם בבית משפט לנוער.

בעבודה זו אבחן את השאלה מיהו קטין, האם יש הבדל בין המשפט העברי לבין המשפט הישראלי בנושא הגיל ומהו ההבדל, מהו הגיל לאחריות פלילית, ומהו זכויותיו של עבריין קטין.

בנוסף אבחן את דרכי הענישה לעבריינות זו ואת דרכי הטיפול לעבריינות זו על פי שתי שיטות המשפט: המשפט העברי והמשפט הישראלי, והאם יש הבדלים בין עבריינות נוער לעבריינות קטין.

פרק שני:

מיהו קטין:

ע"פ המשפט העברי:

קטין זהו ילד שטרם עבר 13 שנים ויום ואילו קטינה זוהי ילדה שטרם עברה 12 שנים ויום.²

ההגדרה המדויקת לפי המשפט העברי:

קטן- צעיר שטרם הגיע למעמד של גדול, שטרם צמחו לו 2 שיערות בזקן התחתון ועדיין לא עברו לו 13 שנים שלמות.³

² לפי דברי הרשב"א "דע: כי קטן פחות מבן י"ג שנה ויום אחד, וקטנה פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד, אינן בני עונשין, ואינן מומתין בב"ד"

³ המשנה במסכת סנהדרין מתייחסת לגיל הענישה האפשרי של בן סורר ומורה וקובעת כהאי לישנא: בן סורר ומורה, מאימתי נעשה בן סורר ומורה - משיביא שתי שערות, ועד שיקיף זקן, התחתון ולא העליון, אלא שדברו

קטנה- תצא מקטנותה כשתגיע ל12 שנים ותביא שתי שערות, אז היא נקראת נערה או גדולה, וששה חודשים לאחר מכן היא נקראת בוגרת.

ע"פ המשפט הישראלי:

⁴לפי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, "קטין" מוגדר כאדם שטרם מלאו לו 18 שנים. אך במשפט הפלילי לפי חוק העונשין, תשל"ז-1977 (להלן: "חוק העונשין"), הדין קובע כי אדם לא יישא באחריות פלילית בשל מעשה שנעשה בטרם מלאו לו 12 שנים. כלומר, ילד שטרם מלאו לו 12 שנים – לא ניתן להעמידו לדין וזאת בשל הוראות הדין. כך שקטין שטרם חצה את גיל 12, הוא קטין שאינו בר עונשין. אך כאשר הקטין הינו מעל גיל 14 יהיה ניתן להענישו אף במאסר.

הגיל לאחריות פלילית:

לפי המשפט העברי:

המשנה קובעת גיל מינימום וגיל מקסימום לענישתו של בן סורר ומורה. היא קובעת שבן סורר ומורה איננו יכול להיות בוגר שכן הפסוקים מדברים על בן ומשמעות בן אינה כוללת בוגר. המשנה מוסיפה וקובעת שבן סורר ומורה אינו יכול להיות מתחת לגיל שלוש עשרה. זאת כיוון שבגיל זה הילד אינו מחויב במצוות וממילא אינו יכול להיענש על מה שאינו מחויב בו. בכך משמיעה לנו המשנה דין יסודי לפיו קטן מתחת לגיל המצוות אינו בר עונשין. נציין כי לגבי בת גיל הבגרות שנקבע הוא שתים עשרה⁵. מגיל זה הבת מחויבת במצוות וזהו גיל הענישה לגבי נשים.

ככל הנראה התפיסה במקורות היהודיים המוקדמים היא, שגיל שלוש עשרה לגבי בנים וגיל שתים עשרה לגבי בנות, משקף בגרות ולכן בגיל זה הוטל חיוב המצוות⁶. מעניין כי הרא"ש (המאה ה"ג-י"ד, אשכנז וספרד) סבר שקביעת גיל שלוש עשרה כגיל האחריות המשפטית היא בעלת תוקף דתי מטאפיזי.

על פי המשפט הישראלי:

⁷אדם ייחשב כמבצע עבירה פלילית במידה והוא יהיה בעל אחריות פלילית לביצועה ואם עשה אותה במחשבה פלילית. זה נכון לכל המקרים, למעט עבירות מסוימות

חכמים בלשון נקייה. שנאמר 'כי יהיה לאיש בן' (דברים כא), 'בן' - ולא בת, 'בן' - ולא איש. קטן פטור, שלא בא לכלל מצות
⁴ ראה דברי יוסף רועי אטיאס – משרד עורכי דין - <https://www.plilim.co.il>/עבירות-קטינים-ובני-נוער

⁵ ראה: נדה מה ע"ב; רמב"ם, הלכות אישות, פרק ב, הלכה א. נעיר שרק בן יכול להיעשות "בן סורר ומורה" ולא בת.
⁶ ראה מדינת ישראל- הכנסת, דיקשטיין, לעיל הערה 4, בעמ' 365.

⁷ ראה דברי עורך דין דנה שביט - <https://www.shavitkantor.com>/פרשת-האונס-הקבוצתי-בבת-ים-גיל-האחריות-ה

שאינן דורשות מחשבה פלילית, כמו עבירות של רשלנות ושל אחריות קפידה. גיל המינימום לאחריות הפלילית הינו 12 שנים. מתחת לגיל זה לא ניתן לחקור קטין כחשוד, גם אם קיים חשד כי ביצע עבירה פלילית, חמורה ככל שתהיה, לא ניתן להעמידו לדין פלילי. קטין מתחת לגיל 12 שמעורב בביצוע עבירה פלילית, יועבר לטיפול רשויות הסעד והרווחה.

פרק שלישי:

זכויותיו של עבריין קטין:

לעבריין קטין יש "יתרון" על עבריין בוגר בהקלות של הענישה ודרכי העמדה לדין. יתרון זה בא לידי ביטוי במספר זכויות:

בנושא חקירת קטינים:

- דיון בדלתיים סגורות בעניינו של קטין- דיונים פליליים בבית המשפט לנוער בענינים של קטינים מתקיימים בדלתיים סגורות מלבד הקטין, הוריו, עורכי דינו ונציגי התביעה, איש אינו רשאי להיכנס לדיונים ללא רשות בית המשפט. אסור לפרסם החלטה או פסק דין בעניינו של קטין, אלא באישור בית המשפט לנוער. אסור לפרסם בכלי התקשורת את שמו או את תמונתו של קטין שנחשד בביצוע מעשה פלילי.

- התייעצות של קטין חשוד עם עורך דין- קטין חשוד זכאי להתייעץ עם עורך דין ביחידות בטרם ייחקר. קטין חשוד שיש כוונה לעצור אותו ואין לו עורך דין, זכאי להתייעץ עם סניגור מהסנגוריה הציבורית, גם אם הוא עדיין לא נעצר. על החוקר להודיע לקטין החשוד על זכותו להתייעצות עם עורך דין. בנוסף, הקטין זכאי להתייעץ עם הורה או עם קרוב אחר ולדרוש כי הם יהיו נוכחים בחקירתו.
- מסירת הודעה על חקירה או מעצר של קטין חשוד- קטין החשוד בביצוע עבירה יוזמן לחקירה וייחקר לאחר שתימסר על כך הודעה לאחד מהוריו. במקרים שבהם לא ניתן לאתר את ההורים, תימסר ההודעה לקרוב משפחה או לאדם אחר. במקרים מסוימים ניתן לחקור קטין חשוד מבלי למסור הודעה להוריו או לקרוב משפחה אחר, אך גם במקרים אלה קיימת חובה למסור הודעה להורה בתוך פרק זמן מסוים.
- נוכחות הורה או קרוב בחקירת קטין חשוד- לקטין חשוד יש זכאות לנוכחות של הורה או קרוב אחר בחקירתו במשטרה ולהתייעצות עימם לפני תחילת החקירה. על המשטרה חלה חובה לזמן את המלווה (ההורה או הקרוב) לחקירה ולא להתחיל את החקירה לפני הגעתם. במקרים מסוימים ניתן להתחיל את החקירה של הקטין החשוד ללא נוכחות הורה או קרוב אחר. קטין חשוד זכאי להתייעץ עם עורך דין ביחידות לפני חקירתו.
- איסור חקירת קטין חשוד בשעות הלילה- אסור לחקור קטין מתחת לגיל 14 החשוד בביצוע עבירה בין השעות 20:00 ל-07:00. אסור לחקור קטין מעל לגיל 14 החשוד בביצוע עבירה בין השעות 22:00 ל-07:00. במקרים מסוימים ניתן לחקור בשעות הלילה קטין החשוד בביצוע עבירה. לקטין חשוד יש זכות להתייעץ עם עורך דין בפרטיות לפני חקירתו.

בנושא מעצר קטינים:

- ייצוג משפטי לקטינים בהליך הפלילי מטעם הסניגוריה הציבורית- קטין שנעצר או שהוגש כנגדו כתב אישום, זכאי לייצוג על ידי סניגור ציבורי מטעם הסניגוריה הציבורית. הייצוג ניתן בחינם, ללא תלות במצבם הכלכלי של הקטין או של הוריו, וללא קשר לחומרת העבירה שהוא מואשם בביצועה. נאשמים ומערערים נדרשים לשלם אגרה עבור ייצוג שניתן מטעם הסניגוריה הציבורית.
- תנאי המעצר של קטין- קטין יוחזק בבית מעצר לקטינים או באגף המופרד לחלוטין מעצירים בגירים. קטין הנמצא במעצר לאחר שהוגש נגדו כתב אישום זכאי להיות משולב בתכניות חינוך ובתכניות פנאי. קטין הנמצא במעצר זכאי לקבל מבקרים שהם בני משפחה בדרגה ראשונה, לשלוח להם ולקבל מהם מכתבים, ולקיים עימם קשר טלפוני. בתוך 24 שעות ממועד מעצרו, קטין הנתון במשמורת שירות בתי הסוהר זכאי לראיון עם עובד סוציאלי לצורך היכרות עמו ובחינת צרכיו במעצר.

בנושא מעונות ומעונות נעולים:

- חופשת קטין ממעון או מעון נעול- קטין המוחזק במעון או מעון נעול לקטינים עשוי לצאת לחופשה באישור הממונה על המעונות. חופשה רגילה לא תעלה על 15 יום בשנה, וחופשה מיוחדת לא תעלה על 30 יום בשנה. הממונה על המעונות יכול לבטל אישור שנתן לצאת לחופשה אם לדעתו יש סיבה מוצדקת לכך. קטין המוחזק במעון או במעון נעול זכאי לשירותי חינוך, רפואה, טיפול, חברה ופנאי.

בנושא מרשם פלילי:

- מחיקת רישום פלילי לחיילים על עבירות שביצעו לפני שירותם הצבא- חיילים עם רישום פלילי בגין עבירות שבוצעו לפני השירות הצבאי, רשאים בתנאים מסוימים להגיש בקשה לקיצור תקופת ההתיישנות או המחיקה של הרישום הפלילי. ככלל, יש להגיש את הבקשה בין 6 חודשים ועד 3 חודשים לפני מועד השחרור מצה"ל. על החייל לפנות למערך התנאי השירות ביחידה ולפעול בהתאם להנחיות קצינת הת"ש.

זכויות אלו⁸ הובאו כדי להקל על העברייני הקטין ולהפחית את גודל הפגיעה בחירותם.

פרק רביעי:

דרכי ענישה וטיפול:

דרכי ענישה וטיפול ע"פ המשפט העברי:

הענישה בהלכה מורכבת מעונשים בידי שמיים ועונשים בידי אדם למי שעברו על חוקי התורה במזיד. העונשים בידי שמיים, כרת או מיתה בידי שמים, מובטחים בתורה עבור החוטאים בעבירות מסוימות. העונשים בידי אדם הם עונשים פיזיים שהיו מוטלים בעבר בבתי הדין. העונש על עבירות חמורות הוא עונש מוות בארבע מיתות בית דין (חנק, הרג, שריפה וסקילה), ועל עבירות קלות יותר העונש הוא מלקות או

8

https://www.kolzhut.org.il/he/%D7%A7%D7%98%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%94%D7%9C%D7%99%D7%9A_%D7%94%D7%A4%D7%9C%D7%99%D7%9C%D7%99

מכת מרדות. המערכת המשפטית הפלילית העוסקת בעונשים אלו נקראת דיני נפשות.⁹

כאן נשאלת השאלה האם עונשים אלו כוללים גם קטינים (שע"פ המשפט העברי אלו ילדים מתחת לגיל מצוות).

במדרש הלכה קדום בתקופת המשנה, קבע פסק הדין לגבי קטינים שהינם פטורים מעונש מוות.

"לפה שנאמר מות יומת המכה, יכול כל המכים מתים? קטן שהיכה, ושוטה שהיכה, והמלמד סופרים והמלמד תינוקות והמכה מכות מרדות והמכה מאהבה? אמר 'כי יזיד' (שמות כא, יד) פרט לשוגג, 'איש' פרט לקטן"¹⁰.

במקרה זה מוצג הקטין כאחד שלא נושא בעונש מוות משום שאינו אחראי עדיין למעשיו, בדומה לאדם שתוי אשר לא נושא באחריות פלילית. המכים המוזכרים כאן כוונתם להכאה לצורך חינוך ("המכה מאהבה") ולכן גם אלה וגם הקטינים פטורים מעונש מוות.

המקור הקדום ביותר העוסק בענישת קטינים במשפט העברי הוא המקרא בפרשת 'בן סורר ומורה' (דברים, פרק כא), וזה לשון הכתוב:

(יח) כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה אִינּוֹ שָׁמַע בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם:

(יט) וּתְפֹשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מִקְדָּמוֹ:

(כ) וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵה אִינּוֹ שָׁמַע בְּקוֹלֵנוּ זֹלִל וְסָבָא:

(כא) וּרְגַמְהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וּמַת וּבַעֲרַת הָרַע מִקִּרְבָּהּ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ:

הוראת המקרא מתייחסת לבן סורב ומורד אשר אינו מצייט לאביו ואמו וגם לאחר 'ייסורם' הוא אינו מקבל הוראתם. ענישה מחמירה וקיצונית זו עוררה כבר את תמיהתם של חכמי ישראל, והם התנו בה תנאים וסייגו בה סייגים בתורה שבעל פה, עד שאמרו: "אמר רבי שמעון: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאים אותו לסקלו? אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - **דרוש וקבל שכר**"¹¹.

⁹ ראה בויקיפדיה "הענישה בהלכה"

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%A2%D7%A0%D7%99%D7%A9%D7%94_%D7%91%D7%94%D7%9C%D7%9B%D7%94

¹⁰ ראה ספרי זוטא, במדבר לה

¹¹ סנהדרין עא ע"א. לעומת עמדה זו, מופיעה בתלמוד דעה לפיה דין בן סורר ומורה הוא יישובי ואף הופעל – "אמר רבי יונתן: אני ראיתי, וישבתי על קברו" (שם). על הפער בין פשוטו של מקרא ובין פרשנותו הדין הלכה למעשה ראה בהרחבה, מ' הלברטל, מהפיכות פרשניות בהתהוותן, ירושלים תשנ"ז, עמ' 47 ואילך.

לדעת הרמב"ם, הקטינים אמנם פטורים מעונש במקרה גניבה למשל, ופטורים מחיוב בגין נזיקין, אך יש להענישם בדרך של מלקות. דין זה לא מוזכר בתלמודים, וזוהי עמדתו המקורית של הרמב"ם.

מגיד משנה מדגיש את פסיקתו של הרמב"ם ואומר שהרמב"ם פוסק בדרך זו של מלקות למרות שזוהי הדרך השונה מהדרך שנפסקה בהלכה וזה משום שיחוסו לקטינים שונה מיחוסו לבוגרים. מגיד המשנה בנוסף מבאר את הרעיון לשם כך שזהו להרתיע את הקטינים מעבירות חוק על מנת לשקמם ולא על מנת לגמול לקטין או לנקום בו. כלומר הרמב"ם רוצה למנוע מקרים אלו שיחזרו על עצמם ולהגיע לחברה מתוקנת וקובע שמידת העונש תהיה בהתאם לכוח הקטין¹².

דרכי ענישה וטיפול על פי המשפט הישראלי:

עיון בפסיקתו של בית המשפט העליון מעלה כי במסגרת מדיניות הענישה של קטינים, העניק בית המשפט העליון לאורך השנים, משקל נכבד לעצם קטינותם של קטינים שהורשעו בעבירות שונות, לרבות עבירות חמורות ביותר. למעשה, רף הענישה הקיים בענינם של עבריינים קטינים הושפע בצורה מכרעת מגילם ומסיכויי שיקומם (הנגזרים מגילם).

כתבי אישום נגד קטינים עד גיל 18 מוגשים לבתי המשפט לנוער. אלו הם בתי משפט שונים בתכלית מבתי המשפט הרגילים, שכן את שופטיהם מנחה שיקול משמעותי

¹² מגיד משנה, הלכות גניבה, פרק א' הלכה י'.

במיוחד: שיקום הקטין ושילובו בהליך טיפולי. המטרה היא למנוע פגיעה ארוכת טווח בעתידו של הצעיר, ובכלל זאת, בחייו המקצועיים ובסיכוייו להתגייס.

המטרה העליונה של בתי המשפט לנוער היא לשלב את הקטין הסורר במסגרת שיקומית-טיפולית התואמת את העבירה בה הוא נידון. במהלך הדיונים בתיקי נוער יש מקום לגישור ולהליך צדק מאחה (גישה אלטרנטיבית שאומצה בידי מערכת המשפט הישראלי משיטות משפט מעבר לים. הליך כזה מתנהל רק כששני הצדדים מסכימים לכך, ורק אם הנאשם הודה ולקח אחריות מלאה למעשיו, מעוניין להיות מעורב בתהליך של שיקום ומתחייב לפצות את המתלונן).

רוב תיקי הנוער מסתיימים במתן התראה בלבד. במקרה כזה, במקום "גזר דין" מסתיים ההליך ב"גמר דין" – ללא הרשעה וללא רישום פלילי. הכל במגמה שלא להכתים את עתידו של הקטין, כאמור, ובמיוחד כאשר מדובר בתיק ראשון ויחיד.

בסופו של דבר, כאמור, המטרה היא להחזיר את הקטין לתלם ולאפשר לו לחזור לחברה כאזרח עובד ופעיל חלף היטמעות במעגל הפשע והעולם העברייני. כך, גם אם הקטין הורשע בעבירות משמעותיות, תינתן לו ההזדמנות לבצע את העונש בדרך של עבודות שירות לציבור, התנדבות בקהילה, טיפול, מאסר על תנאי וכיו"ב.

רק במקרים שבהם כלו כל הקיצין יושת מאסר בפועל, אם בשל היות העבירה חמורה ביותר או אם מדובר בצעיר שחוזר שוב ושוב לסורו. אם הוחלט לשלוח את הקטין למאסר, בדרך כלל, בשלב הראשון, הוא יישלח למעון נעול כמו פנימייה סגורה המשלבת בית ספר. רק במקרים חמורים במיוחד הוא עלול להישלח לכלא ייעודי לנוער, שבו אסורים קטינים בלבד. בבתי הכלא הייעודיים מלווים את הקטינים חונכים אישיים, הם זכאים לביקורים, חופשות והקלות נוספות, בשונה מאסירים בגירים¹³.

בפסק דין תפ"ח 23431-03-14 מדינת ישראל נ' פלוני (קטין)¹⁴ מדובר על מקרה בו קטין התעלם מרצונה המפורש של המתלוננת וכפה עליה קיום יחסי מין ללא הסכמה, וזאת לאחר שהמתלוננת סמכה עליו ופתחה בפניו את סגור ליבה. על עונש זה, גם אם אינו גבוה, לשדר מסר חשוב בדבר חובתו של כל אדם לשמור על כבודה של האישה ועל האוטונומיה שלה על גופה ועל ההכרח לכבד את רצונותיה. גם אם האישה, או בת הזוג, משדרת מסר מיני חיובי, עליו להיות קשוב לרצונה ולהבטיח הסכמתה עובר ובעת המעשה עצמו. עליו להיות קשוב להתנגדות מצד האישה, לוודא מהו רצונה, ולא להתעלם מכל אמירה או ביטוי של אי הסכמה מצידה. עליו להבין כי מגע מיני הוא רצון משותף של שניים. "כבוד האדם - כבוד האשה כאדם וכבוד הגבר כאדם - יחייבנו לומר כי מעשה-אישות מחייב הסכמה בין שניים השווים זה לזה" (עניין בארי, בעמ' 375). מי שיתעלם מסימני התנגדות או העדר הסכמה לפני ותוך כדי המעשה יאלץ לשלם את המחיר, גם אם התחרט מיד לאחר המעשה.

¹³ ראה דברי עורך דין ליאור בנימין "איך מתמודדים עם בריונות נוער? על דרכי הטיפול בקטינים עבריינים"
¹⁴ פסק דין תפ"ח 23431-03-14 מדינת ישראל נ' פלוני (קטין)

לשם כך המדינה הכריעה על הקטין כנאשם וגזרה עליו את העונשים הבאים (חשוב לקחת בחשבון שעיקר הזמן הוא עת ביצוע העבירה):

- 22 חודשי מאסר בפועל בניכוי ימי מעצרו מיום 6.3.14 ועד ליום 17.3.14.
- 10 חודשי מאסר על תנאי, למשך 3 שנים, והתנאי הוא שלא יעבור במהלך תקופה זו כל עבירת מין מסוג פשע.
- 4 חודשי מאסר על תנאי, למשך 3 שנים, והתנאי הוא שלא יעבור במהלך תקופה זו כל עבירת מין מסוג עוון.
- פיצוי למתלוננת בסך 40,000 ₪, שישולם ב- 20 תשלומים חודשיים רצופים ושווים, זאת החל מיום 01/01/19. אי תשלום אחד התשלומים במועד יעמיד את מלוא הפיצוי לפירעון מידי.

בפס"ד נוסף קטין סייע לשוד חנות תכשיטים בנצרת וערער לעליון. הקטין ביצע עבירה של סיוע לשוד בעודו בן 5.16 בלבד בהשפעת "חברה רעה" של בגירים מאז עלה על דרך של שיקום שבה הוא פוסע זה מספר שנים. ביהמ"ש העליון קובע כי מדובר בנסיבות חריגות המצדיקות הימנעות מהרשעה כאשר השיקול שהכריע את הכף הוא ההצלחה המשמעותית והמובהקת של מסלול השיקום שעליו עלה המערער.

ביהמ"ש סבור כי האיזון הנכון הינו הימנעות מהרשעתו של המערער, בצד השתת דרכי טיפול בדמות צו מבחן למשך שנה מיום מתן פסק דין זה וחיובו של המערער בביצוע שירות לתועלת הציבור בהיקף של 250 שעות וכן הגדלת הפיצוי למתלונן ב- 10,000 שקלים (נוסף על 40,000 ש"ח שהמערער כבר שילם)¹⁵.

¹⁵ ע"פ 821/16

פרק חמישי:

חוקים העוסקים בעבריינות נוער:

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971:

חוק הנוער שפיטה נקבע ב-2009 ולפיו אין להעמיד קטין בשל עבירות אשר עברו זמן רב מאז בוצעו. בית-משפט לנוער רשאי, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להורות כי נאשם שהוא קטין לא יהיה נוכח בשלב משלבי הדיון. אך לקטין יש הזדמנות להביע את דעתו לפני בית המשפט. הרשאת סנגור לקטין תעשה רק אם בית המשפט מאשר ורואה סיבה מוצדקת, באין לקטין סנגור, יעזור לו בית המשפט לחקור את העדים. בנוסף בית-משפט לנוער ימציא להורה הקטין העתקים של ההזמנה לדין ושל כתב האישום עם הודעה שהוא רשאי להיות נוכח בשעת הדיון, זולת אם קבע בית המשפט,

מטעמים מיוחדים שיירשמו, שאין להזמין את ההורה או שאין להמציא לו את ההעתיקים האמורים או אחד מהם. כל בקשה שנאשם רשאי להגיש לבית המשפט, רשאי גם הורה הקטין, או אדם שבית המשפט הרשה לכך, להגיש במקומו, ורשאים הם לחקור עדים ולהשמיע טענות במקום הקטין או יחד אתו. בהכרעת הדין יחליט בית-משפט לנוער על זיכוי הקטין או יקבע שהקטין ביצע את העבירה.

חוק הנוער ענישה קובע כי קטין שהורשע, בית-משפט לנוער רשאי, במקום להטיל עליו מאסר בית המשפט יכול לקבוע על החזקתו במעון נעול לתקופה שיקבע ובלבד שלא תעלה על תקופת המאסר שנקבעה לעבירה שבה הורשע הקטין. בית משפט לנוער שהחליט על החזקת קטין במעון נעול יסביר לקטין באילו נסיבות יהיה ניתן להעבירו מהמעון הנעול למאסר. התנאים שבהם הקטין יעבור מהמעון הסגור לבית מאסר לקטינים:

- הקטין מסכן או עלול לסכן את עצמו או אחרים - במקרה הזה הקטין מעמיד בסכנה (סכנת חיים, סכנה משפטית או כל סכנה אחרת) את המעון בו הוא שוהה, את החברה, או את הסביבה בו הוא שוהה הקטין גורם נזק חמור ומתמשך לרכוש – כגון שבירה, ונדליזם וכו'.
- התנהגות הקטין במעון באופן מתמשך - התנהגות הקטין אינה רק נמשכת כמו הסיבה שבגללה נכנס למעון אלה מדרדרת בריחה חוזרת ונשנית של הקטין מהמעון.

חוק הנוער דרכי טיפול הוא רשימה של דרכים שבהם בית המשפט יכול למסור את הקטין לטיפולו והשגחתו של אדם הראוי לכך שאינו הורה הקטין, לתקופה שיקבע בית המשפט, והגבלת זכויותיהם של הורי הקטין במשך התקופה האמורה.

העמדת הקטין בבחינה: דרך טיפול זאת היא דרך מקובלת שבה, נותן בית המשפט תנאי, (אם או בלי תגמול- להחלטת השופט) שבו הקטין או הוריו מתחייבים למבצע את התנאי אשר אמור לשפר את התנהגות הקטין, ולדאוג שלא יעבור על אותה עבירה אשר ביצע בשנית. בנוסף, יכול בית המשפט לתת קנס לקטין ולהורים, כדרך פיצוי על עבירת הקטין¹⁶.

חוק המרשם הפלילי ותקנת השבים, תשמ"א-1981:

בהתאם לחוק המרשם הפלילי מנהלת משטרת ישראל את המרשם הפלילי שבו נרשמים הרשעות ועונשים של בית המשפט או בית דין בפלילים בשל עבירות מסוג פשע ועוון, צווי מבחן, צוים בדבר התחייבות להימנע מעבירה וצווי שירות לתועלת הציבור, קביעת בית המשפט באישום בעבירה כי הנאשם אינו מסוגל לעמוד בדין או אינו בר עונשין מחמת היותו חולה נפש או לקוי בשכלו, קביעה לפי סעיף 24 וצו לפי סעיף 26 לחוק הנוער שעניינם טיפול במעשה פלילי של נער ושינוי הנעשה בפרט אישום מכוח חנינה או מכוח סמכות אחרת ע"פ דין.

¹⁶ ויקיפדיה - חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971

במרשם הפלילי חסום וגישה אליו מותרת רק למשטרת ישראל, שירות הבטחון הכללי, המשטרה הצבאית ומחלקת בטחון שדה.

תקנת השבים קובע כי לפי החוק, אחרי פרק זמן של כמה שנים מתום המאסר מתיישנת העבירה, והמשטרה לא תיתן כל פרטים עליה לגופים זרים, אם כי עדיין הם יכולים להינתן לרבות מרשויות המדינה (למשל לצורך בדיקת מיועדים לשירות ביטחון, לוועדת חקירה, לפסיכיאטר מחוזי, לנציבות שירות המדינה, לסיווג ביטחוני ולאינטרפול). העבירה לא תקשה על אדם לזכות במכרז או בכהונה ציבורית, אלא אם ציין את ההרשעה ביוזמתו. אחר תקופת ההתיישנות אין אדם חייב לענות בכנות לשאלה המתייחסת להרשעה ונשאלת בידי מי שאינו זכאי לקבל מידע מהמשטרה אודותיה. מי שעבירתו התיישנה זכאי לתעודת יושר. עוד קובע החוק: "מידע על הרשעה שהתיישנה לא יובא בחשבון בין שיקוליו של מי שהיה זכאי לקבלו אילולא ההתיישנות".

תקופות ההתיישנות הן:

- במאסר עד שנה אחת - התקופה שהוטלה ועוד שבע שנים מיום פסק הדין או ההחלטה.
- במאסר עד חמש שנים - התקופה שהוטלה ועוד עשר שנים מיום פסק הדין או ההחלטה.
- במאסר ארוך יותר החישוב משתנה, ובכל מקרה לא תהיה התקופה ארוכה מחמש עשרה שנה מיום פסק הדין או ההחלטה.

אין התיישנות על עבירות שעונשן מוות או מאסר עולם או מאסר עשרים שנה והוטל עונש בפועל של מעל עשר שנים. בנאשם **קטיין** תקופות ההתיישנות קצרות במידה משמעותית. כעבור עשר שנים מההתיישנות מגיע זמן המחיקה. מי שעבירתו נמחקה רשאי להצהיר בכל עניין שמעולם לא הורשע בפלילים, ומשום בחינה חוקית לא ניתן להתחשב בהרשעתו. עם זאת, היא עדיין יכולה להילקח בחשבון לצורכי מינוי לתפקיד נשיא המדינה, שופט, בכיר בבנק ישראל או מינויים אחרים בדרגת סיווג עליונה. ההבדל בין התיישנות לבין מחיקה הוא, אם כן, ברשימת הזכאים לקבל מידע על העבירה, שבמקרה של עבירה שנמחקה היא מצומצמת ביותר¹⁷.

צבירת הזמן להתיישנות ולמחיקה מותנית בשמירה על גיליון הרשעות נקי מתום המאסר. נשיא המדינה רשאי לקצר את תקופות ההתיישנות והמחיקה. אם החליט לבטל את ההרשעה, הרי העבירה כאילו נמחקה. בג"ץ הטעים שגם מחיקה אינה מונעת לחלוטין לקיחה בחשבון של העבירה. עם זאת, השופטים נחלקו לגבי המצב הראוי. השופטת דליה דורנר טענה שתקנת השבים ראוי לה שתחול גם לעניין התקבלות ללשכת עורכי הדין. השופטות דורית ביניש ומרים נאור כתבו, לעומת זאת, שלאור חשיבות האמון בעורכי דין, ראוי שהחוק ישונה. גם באנגליה ובארצות הברית התיישנות אינה חלה, לפחות באופן חלקי, לעניין עבודה בעריכת דין.

¹⁷ ויקיפדיה - חוק המרשם הפלילי ותקנת השבים, תשמ"א-1981

פרק שישי:

עבריינות ברשת:

כיום, בני הנוער (= הקטינים) חשופים ולהוטים יותר מבוגרים לשימוש באינטרנט וברשתות חברתיות ולכן חשופים יותר לסיכונים של רשתות אלו ולהשלכתם.

האינטרנט והרשתות החברתיות שחדרו לחיינו בעשור האחרון, חוללו מהפך של ממש, במובן החיובי. הם חשפו את כולם למאגר ידע עצום וכל אחד, בכל גיל, יכול בלחיצת כפתור לגלוש ולקבל מידע רב בכל נושא שמעניין אותו. גם ברמה החברתית יש לרשתות השונות יתרון עצום, וכבר נוכחנו לא פעם ביכולת שגלומה בהן להעלאת המודעות החברתית לנושאים שונים ולכוח המחאתי רב העוצמה שלהן.

ולכן נשאלת השאלה "מה הופך אותן להזירה הבעייתית ביותר שהתפתחה"¹⁸ עם כל היתרונות שהצגנו לעיל?"

על כך מספר תשובות:

- רשת חברתית היא אתר אינטרנט המבוסס בדרך כלל על מידע אישי אמיתי ומאפשר למשתמשים בו ליצור פרופילים אישיים, לתקשר עם בעלי פרופילים אחרים, להעלות לרשת תכנים ולהשתמש ביישומים דוגמת משחקים. יש אתרי רשתות חברתיות רבים, והם מציעים למשתמשים בהם אפשרויות מגוונות לפי מאפייניהם.
- במחקרים נמצא כי הסיכון לשידול מיני באמצעות רשתות חברתיות דומה לסיכון בסוגים אחרים של תקשורת מקוונת. השימוש ברשת חברתית מעלה את הסיכוי ליצירת קשר עם אדם לא מוכר ולפגישה עמו, 11% ממי שיצרו קשר עם אדם לא מוכר או נפגשו עמו דיווחו כי הוטרדו באופן כלשהו מקשר זה.
- "פגיעה מקוונת" מוגדרת כפעילות תוקפנית מכוונת וגלויה שמטרתה לפגוע באדם אחר באמצעות האינטרנט ובאמצעי תקשורת אחרים. לפגיעה מקוונת יש השלכות פסיכולוגיות, חברתיות ורגשיות שעלולות להיות קשות מההשלכות של אלימות פנים-אל-פנים. במחקר שנערך בקרב תלמידי חטיבות ביניים בישראל נמצא כי כ-16% מן המשתתפים נפגעו מאלימות ברשת וכ-33% היו עדים לאלימות ברשות. ילדים ובני נוער שמשתמשים ברשתות חברתיות נתונים בסיכון מוגבר לפגיעה מקוונת.¹⁹
- יש גורמים שעושים שימוש לרעה באמצעי הזה והסיכון להיחשף אליהם עלול להביא למעורבותם של ילדים ובני נוער באירועים פליליים, כפעילים או כקרבתנות.

בעבריינות ברשת יש מגוון סוגים רחב של עבריינות כגון סחיטה, איום, פגיעה בפרטיות ועוד העלולים לסכן את הקטין העובר על עבירות אלו בתיק פלילי על כל המשתמע מכך.

כדי למנוע סיטואציה שכזו על ההורים לדבר עם ילדיהם על שימוש זהיר ונכון על מנת שלא להיות קרבנות לעבירה כזאת וכמובן על מנת להגן עליהם מעבריינים או להיות עבריינים.

עו"ד מירב נוסבוים מדגימה באמצעות השוואת הרשת לכביש סואן. כשילדנו יגיעו לגיל המתאים, הם יחצו אותו לבד, אבל מחובתנו כהורים, להזהיר אותם מהסכנות שבדרך, להנחות אותם ולהראות להם מה שחשוב לדעת.²⁰

¹⁸ ראה דברי רמי שני "עבריינות ברשת: לא יודעים שהם שותפים לפלילים" וואלה news

¹⁹ ראה דברי אתי וייסבלאי – הכנסת, מרכז המחקר והמידע.

²⁰ ראה דברי עו"ד מירב נוסבוים – עבריינות נוער ברשתות חברתיות.

פרק שביעי:

סיכום:

לסיכום, ע"פ עבודה זו ניתן לראות את הדמיון בין המשפט העברי למשפט הישראלי. שתי שיטות משפט אלו (הן המשפט העברי והן המשפט הישראלי) מקיימות אבחנה בין קטינים לבוגרים בכך שנוהגים להקל יותר על הקטינים במשפט מאשר על בוגרים (שיטת המשפט הישראלי מקלה יותר מאשר המשפט העברי) ואילו ע"פ שיטות משפט אלו הגיל לאחריות הפלילית דומה בהסתמך על הגיון ברור אשר מוצב על גילו של הקטין לשאת באחריות פלילית או לא. שתי שיטות משפט אלו באות ברצון לעזור לקטין ולהבין את נסיבותיו האישיות והסביבתיות של הקטין לשמור על אינטרסים כלל חברתיים של מתן ענישה ראויה והרתעה כדי שלא יפגעו כלל החברה.

בנוסף, ע"פ עבודה זו ניתן לראות את ההבדל בין המשפט העברי למשפט הישראלי.

המשפט העברי אינו מגדים במפורש זכויות לקטינים אך בכל זאת נוהג להקל יותר על הקטינים כגון מלקות כדי לסייע לקטין בחברה, למנוע סכנות חברתיות והשפעות על עתידו של הקטין. בנוסף לכך, המשפט העברי אינו מציע דרכי טיפול אלא דרכי ענישה שגם דרכים אלו אינם מוגדרים בחוק באופן רשמי. תהליך השיקום וההקלות של הקטין באות לידי ביטוי משיקול דעתם של הדיינים המוסמכים לכך בלבד.

לעומת זאת, המשפט הישראלי מגדיר במפורש את זכויותיו של הקטין ("זכויות הקטין") ואף את דרכי הטיפול במוגדרים בחוק לטובת הקטין. במשפט הישראלי תומך בשיקום ובהקלותו של הקטין בצורה ברורה יותר מהמשפט הישראלי ואילו גם דרכי הענישה של הקטין מוגדרים בחוק באופן רשמי על מנת לקבוע מדיניות מסודרת.

עבודה זו עזרה לי להבין מהי האחריות עליי לקחת בעודי קטין ומהן זכויותיי במקרה הצורך ויתרה מזאת עבודה זו ענתה לי על שאלותיי.

פרק שמיני:

ביבליוגרפיה:

- יצחקי בן עובד- עורכי דין <http://www.benoved.com/general/iaioei/oaoeeeau-eaoo-2.html>
- דברי הרשב"א "דע: כי קטן פחות מבן י"ג שנה ויום אחד, וקטנה פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד, אינן בני עונשין, ואינן מומתין בב"ד"
- מסכת סנהדרין – בן סורר ומורה
- דברי יוסף רועי אטיאס – משרד עורכי דין - <https://www.plilim.co.il/עבירות-קטינים-ובני-נוער>
- מסכת נדה מה ע"ב; רמב"ם, הלכות אישות, פרק ב, הלכה א.

- מדינת ישראל- הכנסת, דיקשטיין, לעיל הערה 4, בעמ' 365.
- דברי עורך דין דנה שביט - <https://www.shavitkantor.com>
- כל זכות – זכויות הקטין
- ויקיפדיה – הענישה בהלכה
- ספרי זוטא, במדבר ל"ה
- סנהדרין עא עמוד א
- מגיד משנה, הלכות גניבה, פרק א' הלכה י'.
- דברי עורך דין ליאור בנימין "איך מתמודדים עם בריונות נוער? על דרכי הטיפול בקטינים עבריינים".
- פסק דין תפ"ח 14-03-23431 מדינת ישראל נ' פלוני (קטין).
- ע"פ 821/16
- דברי רמי שני "עבריינות ברשת: לא יודעים שהם שותפים לפלילים" וואלה!news
- דברי אתי וייסבלאי – הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
- דברי עו"ד מירב נוסבוים – עבריינות נוער ברשתות חברתיות.